

KAROLINA DARZNIK

Wydział Historyczny
Uniwersytet Gdański

Kościół pw. św. Wawrzyńca w Luzinie – sakralna perełka na terenie Kaszub

Streszczenie: Kościół pod wezwaniem św. Wawrzyńca można śmiało uznać za sakralną perełkę na terenie Kaszub. W 2013 roku kościół i wierni świętowali 770 rocznicę założenia. Obecny kościół, drugi z kolei, powstał na miejscu drewnianego, w XVIII wieku. Był on wielokrotnie przebudowywany i dekorowany. Posiada bogate wyposażenie – szczególną uwagę należy zwrócić na dwa krucyfiksy, świecznik z XVII wieku i ołtarze, główny i dwa boczne. Ołtarz główny pochodzi z XVIII wieku. W środku jest wnęka, która mieści w sobie rzeźbę Madonny gotycko stylizowaną. Boczne barokowe ołtarze są ozdobione obrazami z wizerunkami św. Wawrzyńca, Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, św. Józefa oraz św. Jana. Na łuku tęczowym znajduje się płaskorzeźba upamiętniająca ewakuację więźniów z obozu Stutthof, którą wykonał Edmund Szytyler w 1971 roku z okazji beatyfikacji ojca Kolbego. Niestety, w wyniku zmian, które następowały na przestrzeni istnienia kościoła, zostały utracone (usunięte) cenne malowidła naścienne – w środku budynku – oraz zdobnictwo ścian zewnętrznych, jak i wiele innych pięknych elementów.

Słowa kluczowe: Kościół, Luzino, św. Wawrzyniec, norbertanki, Marsz Śmierci, Kaszuby, ołtarze, barok, zabytki.

Wstęp

W życiu każdego człowieka ważne jest jego dziedzictwo kulturowe. Wracamy myślą do naszych przodków, znanych nam z dzieciństwa. Z rozrzewnieniem wspominamy znane nam, a dawno nie widziane miejsca. Niestety, często nie doceniamy piękna okolic, z których pochodzimy. Powinno się o nich choć czasem myśleć, poznać je lepiej, warto też o nich mówić i zachęcać znajomych do odwiedzenia nieznanych im miejsc. Do takich właśnie miejsc należy moje rodzinne Luzino, położone na malowniczych Kaszubach. Obiektem szczególnie cennym i wartym poznania jest kościół parafialny, któremu pragnę poświęcić choć krótki szkic uzupełniony kilkoma fotografiami.

1. Krótka historia kościoła i parafii

W roku 2013 minęło 770 lat odkąd Wilhelm z Modeny, legat papieski, utworzył

diecezję chełmińską na mocy bulli papieża Innocentego IV. Wtedy też przyjmuje się powstanie parafii i kościoła we wsi Luzino, mimo iż odnośnie budowli kościelnej nie ma wystarczających dowodów w źródłach¹. Kościół parafialny w Luzinie został najprawdopodobniej zbudowany w XIII wieku, po otrzymaniu wsi na własność przez klasztor norbertanek w Żukowie w latach 1224–1245. Inicjatywę budowy można przypisać właśnie temu zakonowi². Fundatorami późniejszych modernizacji kościoła był bogaty i wpływowy ród Przebendowskich oraz okoliczna szlachta. Pierwszym proboszczem, którego możemy odnaleźć w źródłach z 1312 roku, był *frater Petrus plebanus Luzinensis*³. Prawdopodobnie był on właśnie norbertaninem. Kościół otrzymał na patrona świętego Wawrzyńca, męczennika z III wieku, jednakże nie wiadomo dokładnie, kiedy się to stało. Na podstawie wizytacji parafii luzińskiej z 1584 roku wiemy, iż parafia w tamtym okresie miała za patrona św. Wawrzyńca, lustracja nie podaje natomiast konkretnej daty nadania tego patronatu⁴. W samym kościele patrona upamiętniają między innymi boczny ołtarz i feretron. Pierwszy kościół był drewniany, następnie na jego miejscu postawiono budowlę z kamieni polnych i cegieł, ponieważ drewniany został w 1733 roku zniszczony⁵. Całość została ukończona w XVIII wieku pod nadzorem proboszcza Macieja Tadeusza Rzepczyńskiego. Jeszcze w tym samym wieku rozbudowano górną część wieży i kruchtę boczną. W XIX wieku dobudowano od strony wschodniej przedsionek z wejściem do kościoła. Po II wojnie światowej wyburzono starą zakrystię, drugie wejście do kościoła i chór. Powiększono natomiast prezbiterium o 9 metrów ku stronie wschodniej, zbudowano nową zakrystię i chrzcielnicę⁶. Elewacje ścian kościoła są zróżnicowane. Szczególnie wschodnia odbiega kompozycyjnie od pozostałych. Dominują w niej trójkątne szczyty ścian, które są ozdobione blendami, gzymsami i pilastrami. Od tej strony widać też dobudowane zakrystie z dużymi oknami i płaszczyznami dachu. Elewacja południowa i północna są swoimi odbiciami. Okna i pilastry nadają harmonijny rytm ścianom. Pilastry na całej długości ściany mają taki sam wygląd, są tej samej długości i szerokości oraz posiadają takie same zdobienia. Właśnie w górnej ich części są „dekoracyjne elementy stiukowe stylizowane w kształcie korony z jabłkiem i krzyżem”⁷. Do czasu remontu kościoła w latach pięćdziesiątych XX wieku nad oknami były umieszczone po dwie postacie aniołów, które podtrzymywały zasłony. W trakcie tegoż remontu otynkowano kościół i zatarto, moim zdaniem najpiękniejsze, dekoracje. Wyburzono też starą zakrystię, natomiast nowym elementem, który dodano była płaskorzeźba upamiętniająca Tysiąclecie Chrztu Polski. Na tympanonie kruchty bocznej odnowiono zegar

¹ Z. Klotzke, *Parafia i kościół pod wezwaniem św. Wawrzyńca w Luzinie*, Luzino 2002, s. 9.

² Tamże, s. 51; T. Bolduan, *Nowy bedeker kaszubski*, Gdańsk 2002, s. 255.

³ T. Klotzke, dz. cyt., s. 52.

⁴ Tamże, s. 48; G. Labuda, *Dzieje wsi Luzino do schyłku XIX wieku*, Luzino 1995, s. 56; F. Schultz, *Dzieje powiatu wejherowskiego i puckiego*, Gdańsk 2011, s. 518.

⁵ Tamże, s. 519; *Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny*, Pelplin 1928, s. 731.

⁶ Z. Klotzke, dz. cyt., s. 54, 59; S. Fikus, *Luzino*, Gdańsk 1992, s. 66; T. Bolduan, dz. cyt., s. 257.

⁷ Z. Klotzke, dz. cyt., s. 60-61.

słoneczny, który jest pamiątką po starym czasomierzu. Gzyms zwieńczający poprowadzono wzdłuż wszystkich ścian⁸. W zachodniej części kościoła dominuje wieża z dzwonnica. Ujęta jest w ramach elewacji zachodniej, a jedynymi dekoracjami tejże elewacji są dwa pilastry i gzyms zwieńczający. Szczyt wieńczy sygnaturka pokryta cynkową blachą i zakończona chorągiewką z datą 1689. W wieży znajduje się dziesięć otworów okiennych. Nad otworami od strony zachodniej widnieje tarcza zegarowa. Schody wewnątrz wieży są drewniane, o szerokości 90 centymetrów. Obecnie wewnątrz znajdują się cztery dzwony, najstarszy z nich pochodzi z 1793 roku. Zegar na wieży został zainstalowany dopiero w 1912 roku, dzięki fundacji księdza Walentego Dąbrowskiego. Działał on przez siedemdziesiąt lat. Niestety, w 1982 roku uległ awarii i aż do czasu naprawy i powtórnego uruchomienia w 1998 pozostawał niemy⁹. Po wojnie przebudowywano kościół, wtedy zastąpiono brązowe drewniane okna witrażami: w prezbiterium witraż z Matką Boską Różańcową i świętym Wawrzyńcem. Pozostałe siedemnaście dużych okien oraz okrągły otwór w ścianie szczytowej prezbiterium otrzymało ozdobne witraże. Obecnie do budynku można się dostać czterema wejściami: w dwóch kruchtach bocznych, w zakrystii i drzwiami głównymi. Wszystkie drzwi wykonane są z drewna dębowego. Główne drzwi wejściowe są dwuskrzydłowe, pozostałe jednoskrzydłowe, posiadają ozdobne klamki w kształcie ryby.

2. Wnętrze kościoła

Po wejściu do kościoła naszą uwagę zwraca powtórzony motyw ryby przy wykonaniu dwóch wspaniałych dwupoziomowych – dla dorosłych i dzieci – kąpieli, których korony podtrzymują ryby. Widać także kilka różnych posadzek. Pierwotnie wyglądało to tak, że całe wnętrze pokryto płytami kamiennymi z wapienia olandzkiego o wymiarach 40x40 centymetrów oraz 20x20 centymetrów i szarym lastryko, w prezbiterium – lastryko z dekoracjami w ciemniejszym kolorze, a w kruchtach oraz na chórze ułożono podłogi z desek. W prezbiterium podłoga podwyższona jest o cztery stopnie: trzy w jego części ołtarzowej a jeden wysunięty jest w stronę głównej części kościoła. W 1999 roku ułożono nową podłogę w prezbiterium bezpośrednio na tej wykonanej z lastryko. W tym też czasie usunięto drewnianą, wspaniałą rzeźbioną balustradę komunijną. Miała ona otwierane fragmenty boczne i na środku¹⁰. Nad głównym wejściem do kościoła wybudowano chór z organami umieszczonymi tam po II wojnie światowej w miejsce tych zniszczonych, a także ławki dla wiernych.

⁸ Tamże, s. 61, 63.

⁹ Tamże, s. 74-76; M. Krośnicka, *Historia zegara mechanicznego kościoła św. Wawrzyńca w Luzinie*, maszynopis w posiadaniu autorki.

¹⁰ Tamże, s. 64.

3. Zabytki ruchome i nieruchome

Wypożaenie kościoła jest cenne. Najważniejsze z zabytków, jakie możemy wymienić to: krucyfiks procesyjny z XVII wieku, drugi krucyfiks z przełomu XVIII i XIX wieku, drewniana chrzcielnica, świecznik z początku XVII wieku oraz barokowy ołtarz z pierwszej połowy XVIII wieku i ołtarze soborowe. Po wojnie przybyły między innymi: chorągiew Matki Boskiej Różańcowej, ambona z kopułą w barokowym stylu, polichromie figuralne, które przedstawiały Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, Wieczernię Pańską i Kazanie na Górze. Następnie dwa feretrony w stylu barokowym – na jednym widnieje wizerunek świętego Wawrzyńca, pięknie wyhaftowany baldachim oraz panoramiczna płaskorzeźba z 1971 roku. Krucyfiks z XVII wieku stanowi typowe przedstawienie Chrystusa w sztuce. Ciało jego zwisa na rozpostartych ramionach esowato wygięte, głowa jest pochylona w prawo, długie włosy swobodnie opadające na ramiona. Proste perizonium osłania część ciała Jezusa. Całe ciało jest w kolorze kości słoniowej. Ta postać Chrystusa jest poprawna anatomicznie w przeciwieństwie do Jezusa przedstawionego na drugim krucyfiksie. To ciało, które również zwisa na rozpostartych ramionach, ma zatracone proporcje. Wydaje się za krótkie w stosunku do ponadprzeciętnie szerokich bioder, głowa za duża w porównaniu do całego ciała, przechylona jest na prawo. Świecznik pochodzi prawdopodobnie z 1600 roku, ma wspartą na trzech łapach okrągłą stopę, zakończony jest talerzem z kolcem na świecę¹¹.

Na szczególną uwagę zasługuje cenny drewniany ołtarz z XVIII wieku, który ostał się do naszych czasów. Nastawa ołtarzowa jest jednokondygnacyjna. Jej gzymsy podtrzymują cztery kolumny, które są oplecione reliefem roślinnym – liśćmi winorośli. Przy półkolistym zwieńczeniu, po obu stronach na gzymsie, siedzą anioły. Na tymże zwieńczeniu rzeźba świętego Michała Archaniola stojącego wśród obłoków podtrzymywanych przez dwa aniołki. W półkolu znajduje się obraz ukazujący Maryję i świętą Annę. Po obu stronach ołtarza mamy uszaki w motywie liści akantu. Na środku ołtarza jest wnęka, w której umieszczono 125-centymetrową rzeźbę Madonny. Stylizowana jest gotycko, choć podobnie jak sam ołtarz została wykonana w okresie baroku. Madonna trzyma na swej lewej ręce Dzieciątko. Jej twarz ma wysokie czoło. Krótkie włosy przyozdobione są koroną. Ciało mocno wcięte w pasie pokryte jest sukienką z pozłoczonej i srebrnej blachy. W prawej, wyciągniętej do przodu dłoni, trzyma różaniec. Dzieciątko także jest ubrane w sukienkę z takiej samej blachy jak sukienka Maryi, Jego głowa jest również przyozdobiona koroną. Prawą rękę unosi ku górze, a w lewej trzyma kulę ziemską. Pod koniec lat pięćdziesiątych w ołtarz wmontowano trzy obrazy, które można przesuwąć przed Madonną w zależności od okazji. Przedstawiają one: Siedem Boleści Matki Boskiej, Matkę Boską Częstochowską i Najświętsze Serce Pana Jezusa. W ołtarzu umieszczono też wota. Gdy w 1970 roku ołtarz odnawiano, został on bogato pozłocony. Na nim znajduje się tabernakulum pochodzące z XX wieku. Wewnątrz jest złocone, a na zewnątrz

¹¹ Tamże, s. 65-69.

ozdobione pięknym ornamentem. Drzwiczki są zdobione płaskorzeźbą z symbolami Eucharystii – kielich otaczają winogrona, nad kielichem hostia. W 1986 roku w drewniane tabernakulum wmontowano niestety pancerne elementy¹². Rzekomo poprzednie tabernakulum do przechowywania Najświętszego Sakramentu było brzydkie. Podobnie inne naczynia do przechowywania Eucharystii również raziły swą brzydotą wizytatora¹³.

Pośrodku bocznych ścian znajdują się ołtarze. W tym po lewej stronie umieszczono po II wojnie światowej obrazy¹⁴ świętego Wawrzyńca i świętego Franciszka. Ten ostatni zastąpiony później obrazem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Na prawym ołtarzu mamy obrazy świętego Józefa i świętego Jana. Do ciekawych elementów wyposażenia należą także olejne obrazy stacji drogi krzyżowej z 1933 roku w dębowych ramach rzeźbionych w stylu gotyckim¹⁵. Zawieszone są po obu stronach ścian bocznych.

Kończąc opis kościoła warto wspomnieć, iż w czasie ewakuacji obozu koncentracyjnego w Stutthofie więźniowie nocowali w Luzinie, między innymi właśnie w kościele parafialnym. Pamiątką po tym marszu śmierci jest płaskorzeźba na łuku tęczowym. Na środku znajduje się ukrzyżowany Jezus. Po jego prawej stronie stoi święty Maksymilian Kolbe, którego otaczają więźniowie; w tle widać obóz w Oświęcimiu. Pod nimi widzimy napis *Oświęcim 1941* i niżej *Roma 17.X.1971*. Po lewej stronie Chrystusa umieszczono grupę więźniów z Marszu Śmierci, którzy modlą się do Madonny z ołtarza głównego. Poniżej napis: *Ewakuacja Stutthofu – Luzino 1945*. Płaskorzeźbę wykonał w 1971 roku pan Edmund Szytyfer z okazji beatyfikacji ojca Kolbego oraz na pamiątkę wspomnianego marszu śmierci¹⁶.

Zakończenie

Na zakończenie należałoby wspomnieć również o stratach wyposażenia kościelnego. W budynku znajdowało się wiele malowideł na ścianach i suficie, które zostały zamalowane pod koniec XX wieku, między innymi Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny. Podczas ostatniego remontu usunięto komunijne balaski i dwa konfesjonały z okresu międzywojennego wykonane w stylu barokowym. Uważam, że przed ostatnimi remontami z końca ubiegłego wieku kościół reprezentował się znacznie lepiej. Zatracił swój pierwotny charakter, a część bogatego wyposażenia usunięto na rzecz bardziej surowego wyglądu (mam na myśli białe ściany, nowe ławy dla wiernych i nowe proste konfesjonały). Także z zewnątrz kościół współcześnie wygląda trochę inaczej. Czy obiekty sakralne nie powinny szczyć się swoją wiekową tradycją i historycznym wyposażeniem? Może lepiej poświęcić czas i fundusze na odnowienie i rekonstrukcję wspaniałych elementów, niż instalować nowe,

¹² Tamże, s. 65-71.

¹³ G. Labuda, dz. cyt., s. 79.

¹⁴ Z. Klotzke, dz. cyt., s. 72.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, s. 68.

surowe aranżacje?

W wędrówkach po północnej Polsce zdecydowanie warto odpocząć choć chwilę na spokojnych i malowniczych Kaszubach, zachwycić się ich kulturą, pięknem krajobrazu. Zwiedzając zaś Kaszuby pokusić się o wizytę w pięknym kościółku w Luzinie.

Literatura

Bolduan, T., *Nowy bedeker kaszubski*, Gdańsk 2002.

Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny, Pelplin 1928.

Fikus, S., *Luzino*, Gdańsk 1992.

Klotzke, Z., *Parafia i kościół pod wezwaniem św. Wawrzyńca w Luzinie*, Luzino 2002.

Krośnicka, M., *Historia zegara mechanicznego kościoła św. Wawrzyńca w Luzinie*, maszynopis w posiadaniu autorki.

Labuda, G., *Dzieje wsi Luzino do schyłku XIX wieku*, Luzino 1995.

Schultz, F., *Dzieje powiatu wejherowskiego i puckiego*, Gdańsk 2011.

Church of St. Lawrence in Luzino - Sacred Jewel in the Kashubian

Summary: It is safe to say that St. Lawrence's Church in Luzino is a real gem of the Kashubian region. In 2013, the believers celebrated the 770th anniversary of its foundation. The present church was built in the place of previous one made of wood, from the 18th century. It has been frequently rebuilt and decorated. It still owns a rich equipment, due to this fact, the particular attention should be paid to the candlestick from the 18th century, two crucifixes and the altars, the main and two side. The main altar dates back to the 18th century. In the interior of the church, there is a bay where is situated the Gothic-like sculpture of the Madonna. The baroque, side altars were decorated with the pictures of saints depicting Our Lady of Perpetual Help, St. Lawrence, St. Joseph and St. John. On the arch, there is a bas-relief commemorating the evacuation of prisoners from the Stutthof concentration camp, which was made by Edmund Szytyler in 1971 on the occasion of the beatification of Maximilian Kolbe. Unfortunately, as a result of changes that have followed over a span of church existence the precious wall paintings inside the building and the ornamentation of exterior walls disappeared, as well as many other precious elements.

Key words: Church, Luzino, St. Lawrence, Norbertine Sisters, Death March, Kashubian cultural region, altars, baroque, monuments.